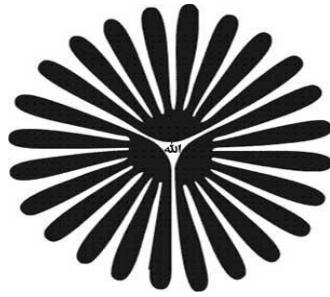

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور
دانشکده الهیات
گروه حقوق

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل

تحت عنوان:

کمیته تحریم شورای امنیت: ارزیابی عملکرد آن

استاد راهنما:

آقای دکتر علی توکلی طبسی

استاد مشاور:

آقای دکتر علیرضا حجت زاده

دانشجو:

مریم رضایی نسب

شهریور ۱۳۹۳

بر خود لازم میدانم از محضر اساتید محترم :
جناب آقای دکتر علی توکلی طبسی که با راهنماییهای خردمندانه و صبورانه خود، مرا در پیمودن این مسیر
دشوار یاری نمودند، قدردانی و تشکر بنمایم.
همچنین از محضر جناب آقای دکتر علیرضا حجتزاده که با مشاوره مدبرانه و دلسوزانه خود چراغی فراسوی
راه بنده قرار دادند، کمال سپاس را دارم. بی شک وجود این بزرگواران در کارنامه علمی خود بعنوان اساتید
راهنما و مشاور مایه بسی مباهات می دانم.

تقدیم به پدر و مادر دلسوز و مهربانم...

چکیده

شورای امنیت سازمان ملل متحد تاکنون ۲۹ رژیم تحریم تعیین نموده است که به دلیل ماهیت فراگیر و صلاحیت جهانی سازمان مذکور، آثار و تبعات تحریم‌های این سازمان بر دولت‌ها، اشخاص غیردولتی و حتی افراد حقیقی می‌تواند گسترده باشد.

هر قطعنامه‌ای - که در فصل هفتم منشور و تحت ماده ۴۱، علیه کشوری به تصویب برسد - طبق ماده ۲۸ آیین کار موقتی شورا، به‌طور خودکار کمیته ویژه‌ای هم برای آن تعیین می‌شود. اعضای این کمیته ویژه، همان اعضای دائم و غیردائم شورای امنیت هستند.

کار این کمیته نظارت بر حسن اجرای امور تحریم‌ها، عدم تخلف کشور تحریم شده از قطعنامه‌ها و توسل به ضمانت اجراهای اجباری جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی می‌باشد؛ ولی مدارک و شواهد حاکی از آنست که متأسفانه این کمیته‌ها برخلاف مسئولیت و وظایفشان در مواردی چون امر نظارت و گزارش‌دهی ناکام و ناتوان مانده‌اند و نتوانسته‌اند اقدامی جدی و لازم برای پایش تحریم کشورهای مورد تحریم از یک سو و جلوگیری از نقض آشکار و پنهان تحریم‌ها انجام دهند. مانند کمیته‌ی تحریم ۱۲۶۷ القاعده و طالبان.

شاید مهمترین مسأله در ارتباط با تحریم، نه تنها برای تحریم‌شدگان بلکه برای بسیاری از اجرا کنندگان تحریم که طبق حقوق بین‌الملل ملزم به رعایت تحریم‌های سازمان ملل هستند بحث چگونگی خارج شدن از لیست تحریم می‌باشد.

شورای امنیت در وضع و اجرای تحریم‌های مختلف رویه ثابتی ندارد. در بسیاری از موارد، اصول پذیرفته شده حکومت قانون توسط شورا رعایت نمی‌گردد که بیان‌گر کاستی‌های حقوقی این تحریم‌ها از نظر تناسب، رعایت فرایند قانونی و شفافیت می‌باشد؛ به‌خصوص در راه‌های خروج افراد از لیست سیاه تحریم می‌باشد. گرچه با گسترش انتقاد بر آثار حقوق بشری تحریم‌ها، روش‌هایی در کمیته‌های تحریم شورای امنیت، از جمله مهلت تجدید نظرخواهی افراد و مؤسسات مورد تحریم ایجاد شده ولی این سازوکارها شامل دولت‌ها نمی‌گردد. بنابراین مطالعه موردی تحریم‌ها و بررسی قواعد حاکم بر خارج شدن اشخاص از لیست تحریم‌های شورای امنیت دغدغه این نوشتار است.

کلیدواژه‌ها: شورای امنیت، تحریم‌های هوشمند، کمیته تحریم، طالبان، صلح و امنیت بین‌المللی.

مقدمه و طرح تحقیق.....۱-۷

بخش اول: فرایند رژیم تحریم‌های بین‌المللی

مقدمه.....۸-۹

فصل اول: مفاهیم و مبانی تحریم‌ها و مجازات‌های بین‌المللی

گفتار اول: تحریم‌های سازمان ملل، تعاریف و مفاهیم

۱-۱: تعاریف و مبانی.....۱۰-۱۱

۱-۲: رژیم تحریم‌ها.....۱۱-۱۵

۱-۳: عوامل مؤثر در تشکیل رژیم‌های بین‌المللی.....۱۵-۱۶

۱-۴: کارکرد و نقش رژیم‌های بین‌المللی.....۱۶-۱۸

گفتار دوم: انواع رژیم‌های بین‌المللی و دامنه آنها.....۱۸

۲-۱: رژیم‌های رسمی و غیررسمی.....۱۸-۱۹

۲-۲: رژیم‌های قوی و ضعیف.....۱۹-۲۰

۲-۳: رژیم‌های تحمیلی و خودجوش.....۲۰

گفتار سوم: تکامل رژیم تحریم‌های شورای امنیت.....۲۰-۲۱

۳-۱: تحریم در منشور جامعه ملل.....۲۲

۳-۲: تحریم در منشور سازمان ملل متحد.....۲۲-۲۳

۳-۳: تحریم در مجمع عمومی.....۲۴

۳-۴: تحریم در حقوق بین‌الملل و اسناد بین‌المللی.....۲۴

۳-۴-۱: معاهدات دو جانبه.....۲۴-۲۵

۳-۴-۲: معاهدات چند جانبه.....۲۵-۲۶

- گفتار چهارم: تحریم‌های شورای امنیت از منظر موضوعی..... ۲۶
- ۴-۱: تحریم‌های اقتصادی..... ۲۶
- ۴-۱-۱: تحریم‌های تجاری..... ۲۶
- ۴-۱-۲: تحریم‌های مالی..... ۲۷
- ۴-۲: تحریم‌های غیراقتصادی..... ۲۷
- ۴-۲-۱: تحریم سفر..... ۲۷
- ۴-۲-۲: تحریم هوایی..... ۲۷
- ۴-۲-۳: تحریم‌های نظامی..... ۲۷-۲۸
- ۴-۲-۴: تحریم‌های دیپلماتیک یا سیاسی..... ۲۸
- ۴-۲-۵: تحریم آموزشی..... ۲۸
- گفتار پنجم: انواع تحریم‌های بین‌المللی و مشروعیت آنها..... ۲۸
- ۵-۱: تحریم‌های خصوصی (یا ملی)..... ۲۸-۲۹
- ۵-۲: تحریم‌های دولت‌ها علیه یکدیگر (یکجانبه)..... ۳۰-۳۱
- ۵-۳: تحریم‌های شورای امنیت علیه دولت‌ها (اقدامات دسته جمعی)..... ۳۱-۳۲
- ۵-۳-۱: تحریم فراگیر..... ۳۲
- ۵-۳-۲: تحریم هوشمند..... ۳۳
- گفتار ششم: دلایل عدم مشروعیت تحریم‌های چند جانبه شورای امنیت..... ۳۳
- ۶-۱: تعارض تحریم‌ها با حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه..... ۳۳
- ۶-۲: آثار نامناسب تحریم‌های اقتصادی نسبت به مردم کشورها..... ۳۴-۳۶
- فصل دوم: سازوکارهای اجرایی تحریم‌های شورای امنیت..... ۳۶
- گفتار اول: سازوکار تحریم‌ها در سازمان ملل متحد..... ۳۶
- ۱-۱: صلاحیت‌های شورا به موجب فصل ششم منشور..... ۳۶-۳۷
- ۱-۲: صلاحیت‌های شورا به موجب فصل هفتم منشور..... ۳۷-۳۹
- ۱-۳: حدود صلاحیت شورای امنیت..... ۳۹
- ۱-۳-۱: محدودیت‌های ناشی از ماده ۲۴..... ۳۹-۴۰
- ۱-۳-۲: محدودیت ناشی از ماده ۱ منشور..... ۴۰
- ۱-۳-۳: محدودیت براساس ماده ۵۵..... ۴۰

- ۴-۱: مشکلات اجرایی تحریم‌ها..... ۴۱
- ۴-۱-۱: مشکل وتو و نابرابری..... ۴۱-۴۲
- گفتار دوم: قطعنامه‌های تحریم توسط شورای امنیت..... ۴۲
- ۲-۱: چگونگی صدور و تصویب قطعنامه‌های شورای امنیت..... ۴۲-۴۳
- ۲-۲: قدرت اجرایی قطعنامه‌های شورای امنیت..... ۴۴-۴۵
- ۲-۳: ضمانت اجراء قطعنامه‌های شورای امنیت..... ۴۵-۴۸
- گفتار سوم: مدیریت و نظارت بر تحریم‌ها..... ۴۸
- ۳-۱: انواع نظارت بر تحریم‌های بین‌المللی..... ۴۸
- ۳-۱-۱: نظارت سیاسی..... ۴۸
- ۳-۱-۲: نظارت اداری..... ۴۸
- ۳-۱-۳: نظارت قضایی..... ۴۹
- گفتار چهارم: کمیته‌های تحریم و شورای امنیت..... ۴۹-۵۱
- گفتار پنجم: حوزه اختیارات دولتها در اجرای تحریم‌ها..... ۵۱-۵۳
- گفتار ششم: مسئولیت بین‌المللی ناشی از تحریم‌های نامشروع..... ۵۳-۵۴
- ۶-۱: تحریم‌ها و نقض قواعد بین‌الملل..... ۵۴
- ۶-۱-۱: میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی..... ۵۴
- ۶-۱-۲: حق بر توسعه..... ۵۴-۵۵
- ۶-۱-۳: حق تعیین سرنوشت..... ۵۵
- ۶-۱-۴: اصل مسئولیت فردی در مجازات..... ۵۵
- ۶-۱-۵: دفاع مشروع (کاربرد زور)..... ۵۵-۵۷
- ۶-۱-۶: اصل عدم مداخله..... ۵۷
- ۶-۲: التزام شورای امنیت به اصول حقوق بین‌الملل در زمینه اعمال تحریم..... ۵۸
- ۶-۲-۱: اصل انسانی بودن..... ۵۸
- ۶-۲-۲: اصل ضرورت..... ۵۸
- ۶-۲-۳: اصل تناسب..... ۵۸
- ۶-۳: نظریه‌های اعمال تحریم..... ۵۹
- ۶-۳-۱: نظریه حاکمیت کشور..... ۵۹

۶۰-۵۹	۲-۳-۶: نظریه بی طرفی
۶۰	۳-۳-۶: نظریه منع قانونی
۶۰-۶۱	جمع بندی
بخش دوم: عملکرد کمیته تحریم‌های شورای امنیت	
۶۲	مقدمه
۶۳	فصل اول: جایگاه حقوقی کمیته تحریم، مصادیق و کارکرد آن
۶۳-۶۸	گفتار اول: جایگاه و نقش کمیته تحریم شورای امنیت
۶۸-۶۹	گفتار دوم: رویه شورای امنیت در ایجاد کمیته‌ی تحریم
۷۰-۷۱	گفتار سوم: ایجاد کمیته تحقیق
۷۱-۷۳	گفتار چهارم: نقش کمیته‌های تحریم در خاتمه تحریم‌ها
۷۳	گفتار پنجم: نقش کمیته‌های تحریم در تعلیق تحریم‌ها
۷۳-۷۴	گفتار ششم: استثناء یا معافیت از تحریم
۷۴-۷۵	گفتار هفتم: ترسیم اهداف تحریم
۷۵-۷۹	گفتار هشتم: تحول سیاست تحریم‌های شورای امنیت در جهت هدفمند
۷۹-۸۰	فصل دوم: ارزیابی کمیته تحریم‌های شورای امنیت پس از جنگ سرد
۸۰-۹۱	گفتار اول: مروری بر تحریم‌های شورای امنیت پس از جنگ سرد
۹۱	گفتار دوم: تحلیل قطعنامه ۱۲۶۷ القاعده و طالبان
۹۲-۹۷	۱-۲: مبنای حقوقی و اهداف
۹۸	گفتار سوم: لیست سیاه سازمان ملل متحد
۹۸-۹۹	گفتار چهارم: رویه شورای امنیت و کمیته تحریم در مورد درج نام اشخاص هدف در فهرست سیاه کمیته‌ها
۹۹-۱۰۳	۴-۱: چگونگی خارج کردن نام اشخاص هدف از لیست
۱۰۳	۴-۲: به روز رسانی اطلاعات موجود در لیست
۱۰۴	۴-۲-۱: معافیت‌ها
۱۰۴	۴-۲-۱-۱: معافیت هزینه‌های اصلی
۱۰۵	۴-۲-۱-۲: معافیت از منع سفر
۱۰۵	۴-۲-۱-۳: اطلاعات مورد نیاز درخواست معافیت

گفتار پنجم: فهرست سیاه تحریم القاعده.....	۱۰۵-۱۰۷
۵-۱: فرایند خاتمه یافتن تحریم و حذف افراد از لیست سیاه.....	۱۰۷-۱۱۰
گفتار ششم: نادیده گرفتن حق اشخاص هدف در چارچوب تحریم‌های هدفمند.....	۱۱۰-۱۱۶
گفتار هفتم: فرایند رسیدگی به شکایات توسط کمیته تحریم.....	۱۱۶
۷-۱: مرحله جمع آوری اطلاعات.....	۱۱۶-۱۱۷
۷-۲: مرحله گفتگو و گزارش دهی.....	۱۱۷
۷-۳: مرحله بحث و تصمیم گیری در کمیته.....	۱۱۸
گفتار هشتم: مسأله نبود راههای رسیدگی منصفانه به اعتراض‌های اشخاص هدف.....	۱۱۸
۸-۱: در سازمان ملل متحد.....	۱۱۸-۱۲۳
۸-۲: در سطح منطقه‌ای.....	۱۲۴-۱۲۵
گفتار نهم: مرجع قضایی درخواست خاتمه تحریم.....	۱۲۵-۱۲۶
جمع بندی.....	۱۲۷
نتیجه گیری نهایی.....	۱۲۸-۱۳۴
منابع و مأخذ.....	۱۳۵-۱۴۴

مقدمه و طرح تحقيق

مقدمه

هدف از تشکیل سازمان در سال ۱۹۴۵ حفظ صلح و امنیت بین المللی و جلوگیری از جنگ بود. در ماده یک منشور، یکی از چهار وظیفه اصلی سازمان ملل حفظ صلح و امنیت بین المللی بیان گردیده که این وظیفه به موجب ماده ۲۴ منشور، به عهده شورای امنیت واگذار شده است.

بدین ترتیب شورای امنیت با اختیاراتی وسیع، مجری نظام امنیت مشترک شد و در مقام رکنی انتظامی مسئول استقرار نظم و امنیت در جهان گردید. بر اساس فصل ۷ منشور، شورای امنیت طبق ماده ۳۹ " وجود هرگونه تهدید علیه صلح، نقض صلح یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود". در حقیقت ماده ۳۹ مبنای صلاحیتی فصل ۷ محسوب می‌گردد؛ بنابراین، پیش شرط اتخاذ اقدامات اجرایی توسط شورای امنیت، احراز تهدید علیه صلح، نقض صلح و عمل تجاوز است. طبق ماده ۲۵ منشور ملل متحد، اعضای سازمان ملل متحد موافقت می‌نمایند (دولت‌های عضو و غیر عضو)، که تصمیمات شورای امنیت را طبق این منشور قبول و اجرا کنند.

به برخی از تصمیم‌های شورای امنیت قطعنامه گفته می‌شود. برای پذیرش یک قطعنامه باید دست کم ۹ عضو از ۱۵ عضو شورای امنیت به آن رأی مثبت دهند و هیچ‌یک از اعضای دائم به آن رأی مخالف ندهند. هر یک از پنج عضو دائم شورای امنیت می‌توانند با دادن رأی منفی از صدور قطعنامه در شورای امنیت جلوگیری نمایند. این رأی منفی عضو دائمی شورای امنیت را که مانع از تصویب قطعنامه می‌شود، و تو می‌نامند.

۱ - احمدی، کوروش، "شورای امنیت و تجدید ساختار آن"، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران، (۱۳۸۶)، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ص ۲۹

تلاش‌های گسترده شورا برای اجرا و اعمال تصمیمات خود خصوصاً تحریم‌ها طی دوره بعد از خاتمه جنگ سرد موجب شد تا شورا تدریجاً و به آرامی از طریق تشکیل انواع نهادهای تابعه مانند کمیته‌های تحریم، هیئت‌های کارشناسی (هیأت کارشناسی مربوط به تحریم لیبریا) و سازوکارهای نظارتی (مانند گروه نظارت بر تحریم طالبان و القاعده) و تشکیل دادگاه‌های ویژه بر دامنه قدرت و اختیارات خود بیفزاید. این سازوکارها و هیئت‌ها که مرکب از کارشناسانی هستند که بر مبنای تخصصشان برگزیده شده و نمایندگان اعضای شورا محسوب نمی شوند، گزارش یافته‌های خود را به کمیته‌های تحریم می‌دهند. طبق ماده ۲۹ منشور "شورای امنیت می‌تواند آنگونه از ارکان فرعی را که برای وظایف خود لازم بداند، تأسیس نماید".

هر قطعنامه‌ای که در فصل ۷ منشور و تحت ماده ۴۱، که واجد یکی از انواع تحریم علیه کشور یا کشورهایی خاص باشد، به تصویب برسد، به‌طور خودکار یک کمیته ویژه‌ای هم برای آن تعیین می‌شود. اعضای این کمیته ویژه همان اعضای دائم و غیر دائم شورای امنیت هستند. کار این کمیته نظارت بر حسن اجرای تحریم‌ها و توسل به ضمانت اجرای اجباری جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی می‌باشد. کار اصلی این کمیته‌ها رسیدگی به این مسأله است، که آیا کشوری که تحریم علیه آن صورت گرفته، بر اساس قطعنامه عمل کرده و از آن تخلف نمی‌کند؟ به‌طور کلی این کمیته راه‌های فرار از قطعنامه را بررسی کرده و به اطلاع شورای امنیت می‌رساند.

تحریم‌های سازمان ملل ممکن است فقط درخواست شده باشد که در آن صورت اختیاری خواهد بود. در این حالت معمولاً "از عبارت درخواست می‌شود"^۲ یا مشابه آن جهت ترغیب دولت‌ها در رعایت تحریم استفاده می‌شود. مثل قطعنامه مجمع عمومی در خصوص وضعیت خاورمیانه؛ اما ممکن است که تحریم، تحت فصل ۷ الزام‌آور بوده و لذا اجباری باشد مثل تحریم طالبان و القاعده که در این حالت معمولاً از عبارات محکم‌تری برای نشان دادن لزوم رعایت تحریم استفاده می‌شود. مثلاً: شورای امنیت تصمیم گرفته که همه دولت‌ها اقدامات لازم را انجام دهند.^۳ طرف تحریم شونده می‌تواند دولت، افراد یا سازمان‌ها یا هر موجودیت دیگر باشد. همچنان که اشاره گردید تحریم از نظر اصلاح‌شناسی و نیز در عمل نوعی مجازات است و لذا ذهن را به سمت بررسی امکان دادخواهی در قبال آن متوجه می‌کند.

2- Requests all states

3- Decides that all states shall take the necessary measures to ...,SC Res/8928 23 December 2006, para.3.4

شورای امنیت سازمان ملل متحد، تاکنون حدود ۲۹ رژیم تحریم تعیین نموده است که در کنار هر یک از آنها فرایند وضع، اجرا و نظارت در کنار سایر مسائل، قابل بررسی می‌باشد. در عین حال فرایند خاتمه یافتن تحریم‌ها به ویژه از دید تحریم شوندگان همواره محل اهمیت و احتمال بوده است، زیرا به دلیل ماهیت فراگیر و صلاحیت جهانی سازمان ملل، آثار و تبعات تحریم‌های این سازمان بر دولت‌ها، اشخاص غیر دولتی حتی افراد حقیقی می‌تواند بسیار گسترده باشد. تحریم شوندگان به‌طور طبیعی تلاش می‌کنند جلوی تحریم‌ها را در مرحله وضع آن بگیرند؛ اما پس از اینکه تحریم‌ها وضع شدند مسائل دیگری بروز می‌کند که شاید مهم‌ترین آنها زمان و چگونگی پایان یافتن تحریم‌های وضع شده و خارج شدن افراد از لیست سیاه تحریم باشد.

این مسأله نه تنها برای تحریم شوندگان بلکه برای بسیاری از اجرا کنندگان تحریم که طبق حقوق بین‌الملل ملزم به رعایت تحریم‌های سازمان ملل هستند نیز اهمیت دارد. در واقع تحریم را باید یک وضعیت فوق‌العاده و غیرعادی در روابط بین‌الملل دانست که برخلاف شکل‌گیری روش‌های نوعاً غیررسمی انطباق با آن، به هر حال عارض بر مناسبات طبیعی بین‌المللی بوده و ماهیت موقت و مشروط دارد؛ بنابراین اصل بر عدم تحریم است نه بقای آن. تلاش برای خارج شدن افراد و نهادها از لیست تحریم می‌تواند در چارچوب همان رژیم تحریم یا خارج از آن صورت گیرد که اقدامات متنوع سیاسی، اقتصادی و حقوقی را شامل می‌شود. از منظر حقوقی می‌توان رجوع به دیوان بین‌المللی دادگستری را در ارتباط با خاتمه تحریم‌های سازمان ملل بررسی کرد.

طرح مسأله

شورای امنیت موظف است در چارچوب اهداف و اصول سازمان ملل متحد به موجب فصل‌های ششم، هفتم و هشتم در جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی فعالیت کند. تهدید صلح، نقض صلح و تجاوز و شرایط وقوع آن را خود شورا تعریف می‌کند. همچنین شورا می‌تواند بر اساس ماده ۴۱ منشور سازمان ملل متحد با اقدامات غیرقهری علیه کشور خاطی برخورد کند، مانند: تحریم اقتصادی، هوایی، تعلیق عضویت و ... و در صورت مؤثر نبودن و تشخیص خود شورا، بر اساس ماده ۴۲ به اقدامات قهری متوسل شود یا مجوز آن را به کشورهای دارای قدرت نظامی صادر کند. همچنین این رکن صالح بر طبق فصل ۷ منشور می‌تواند با دولت

خاطی برخوردار نماید و پس از احراز هر یک از موارد سه‌گانه، توصیه خواهد کرد یا تصمیم خواهد گرفت که به چه اقداماتی، طبق مواد ۴۱ و ۴۲ منشور، باید مبادرت شود.

اقدامات موقت شورا به منظور جلوگیری از وخامت اوضاع و اقدامات قهری برای برپایی صلح جهانی انجام می‌گیرد و به برخی تصمیم‌های شورا نیز قطعنامه گفته می‌شود.

به دنبال صدور قطعنامه‌های تحریمی، شورای امنیت سازمان ملل متحد، کمیته‌ای برای نظارت فنی بر تحریم‌های اتخاذی تشکیل می‌دهد که با نام خاصی مشغول به فعالیت در زمینه نظارت بر اجرای مؤثر تحریم‌ها و پاسخ به سؤالات فنی و تخصصی کشورها در اجرای تحریم‌ها، تعیین حدود معافیت‌های بشر دوستانه در مورد تحریم‌ها می‌پردازد و نتیجه را کتباً به شورا گزارش می‌دهد. صلاحیت نظارتی کمیته یک صلاحیت اعطایی از جانب شورا است.

کمیته‌های تحریم، ارگان‌های فرعی شورای امنیت هستند که از نمایندگان ۱۵ عضو شورای امنیت تشکیل شده‌اند. پس وقتی کمیته‌های مزبور از سوی شورا کسب صلاحیت می‌کنند جلساتی با حضور رئیس کمیته تشکیل می‌دهند که موضوعات و مسائل خاص مطرح در رژیم تحریم را بررسی می‌کنند. هر اندازه که کمیته تحریم وجود داشته باشد ریاست هریک از آنها را نماینده‌ی دائم از اعضای غیر دائم شورای امنیت بر عهده دارد؛ همچنین شورای امنیت در قطعنامه‌های مشمول تحریم اقداماتی را برای کاستن از تحریم‌ها، کوتاه کردن تعلیق یا لغو تحریم‌ها مورد توجه قرار می‌دهد که این مطمئناً در صورت پذیرش محدود اشخاص و تحقق اهداف مورد تحریم، تحریم‌ها به صورت تعلیق در می‌آید و در صورت اطاعت کامل، اصلاح و پذیرش کشور متخلف تحریم‌ها به وسیله شورای امنیت فوراً لغو و اتمام می‌یابند.

سؤالات تحقیق

سؤالات تحقیق بدین شرح است:

سؤال اصلی:

۱- عملکرد کمیته‌های تحریم شورای امنیت در اجرای مؤثر قطعنامه‌ها تا چه حد موفقیت‌آمیز بوده است؟

سؤالات فرعی:

۱- کمیته‌ی تحریم چه زمانی موجودیت می‌یابد؟

۲- آیا کمیته‌ی تحریم در خاتمه و تعلیق یافتن تحریم‌ها کارایی داشته است؟

فرضیه های تحقیق:

۱- اصلی: کمیته‌های تحریم در راستای مصوبات شورا موفق عمل کرده است.

۲- رقیب: کمیته تحریم در راستای مصوبات شورا موفق عمل نکرده است.

پیشینه تحقیق:

درباره سابقه و ضرورت تحقیق باید گفت از آنجایی که به‌طور جامع در این خصوص تحقیقی صورت نگرفته است، نگارنده برآن شد تا در خصوص عملکرد کمیته‌های تحریم شورای امنیت تأمل کند و از حیث بین‌المللی کارایی و عملکرد آن را در همکاری با شورای امنیت، اجرای مؤثر تحریم‌ها، معافیت‌های بشردوستانه و خاتمه یافتن تحریم‌ها بررسی نماید.

هر چند در مورد مسأله شورای امنیت و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی کتب و مقالاتی به رشته تحریر در آمده است، اما این کتب و مقالات به بحث کلی در رابطه با کمیته‌های تحریم شورای امنیت پرداخته‌اند یا فقط به‌طور جزئی به برخی از مباحث حقوقی در این زمینه اشاره‌ای داشته‌اند. مقاله‌ای مشابه به زبان فارسی تحت عنوان: کمیته تحریم شورای امنیت چگونه عمل می‌کند؛ نوشته نیما ملک محمدی و مقاله دیگری باعنوان تحریم‌های هوشمند شورای امنیت و حق اشخاص هدف بر دادرسی منصفانه به قلم خانم دکتر فریده شایگان وجود داشت.

البته لازم به ذکر است کتب و مقالات زیادی در خصوص گزارش کمیته‌های تحریم کشورهای تحریم شده به زبان انگلیسی تدوین شده است از جمله:

1-Jeremy MatamFarrall, United Nations Sanctions and the Rule of Law, Cambridge University press, 2007.

²- July 2006 Update Date on sanctions committee: The Sudan Panel, wich issued a report on 19 April 2006'; <http://www.Securitycouncil.Org> site/c.gLKWLeMTLSG/b1816695/k.1A55/july2006/briup date

³-July 2006 Update Date on sanctions committee: The Somalia Monitoring Group, which issued which issued a report on 4 May 2006"; <http://www.securitycouncil.org/site/c.gLKWLeMTLSG/b1812295/k.1A55/july2006/birup date>.

⁴-December 2006; AL-Qaid and Taliban sanctions committee"; <http://www.securitycouncil.org/site/C.gLKWHeM1/December2006>.

و از آنجا که انجام هر گونه تحقیق هر چند در موضوعی که قبلاً توسط افراد دیگری رسیدگی و پرداخت شده باعث شکوفایی و رشد، پدید آمدن مطالب جدید علمی و تحقیقات می‌گردد بر آن شدیم تا در مورد کمیته‌های تحریم شورای امنیت و عملکرد کمیته تحریم طالبان تحقیقی انجام گیرد تا شاید مورد قبول واقع گردد. عدم دسترسی به اطلاعات مورد نیاز چه از طریق پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و چه از طریق مراکز و سازمان‌های مرتبط با موضوع و عدم اعتماد به اطلاعات کسب شده از نظر صحت حقوقی و مطابقت با واقع، از مشکلات دیگر بود؛ ولی برخلاف مشکلات و شرایط مذکور توانسته شد به منابع موثق بسیار محدود و به روش تحلیلی کتابخانه‌ای مجموعه اطلاعاتی را جمع‌آوری و به رشته تقریر درآوریم؛ البته بر این امر که کاستی‌هایی به دلایل مذکور مشاهده می‌شود نیز کاملاً صحنه گذاشته می‌شود.

اهداف تحقیق

تحقیق پیش رو تلاش دارد با کندوکاو در برخی از مهمترین کارکردهای کمیته‌های تحریم شورای امنیت این امکان را فراهم آورد تا حوزه تحقیق، دقیق‌تر و وسیع‌تر مورد بررسی قرار گیرد. از رهگذر چنین مطالعه‌ای می‌توان به درک صحیح از چگونگی عملکرد کمیته‌های تحریم و ساختار آنها به دست آورد. امید است که با استفاده از این تحقیق بتوان کارایی کمیته تحریم را بیان کرد، تا مورد استفاده دانشجویان قرار گیرد.

اهمیت موضوع

با مطالعات و تحقیقات صورت گرفته در خصوص مقالات صورت گرفته، به این جمع‌بندی رسیده‌است که در این حوزه‌ی مطالعاتی خلأ وجود دارد و بررسی دقیق صورت نگرفته یا اگر بررسی صورت گرفته است بر خلاف دیدگاه نگارنده و با مفروضه‌های بنیادین حوزه مطالعاتی مورد بحث ناسازگاری دارد. اشکالات این مقالات این است که به جزئیات کارهای کمیته پرداخته نشده است. نگارنده بر آن است تا با توضیح اجمالی در رابطه با کمیته‌ی تحریم شورای امنیت به مطالعه زوایای عملکردی آن پردازد.

روش و ابزار گردآوری داده ها :

الف) روش گردآوری کتابخانه‌ای، اسنادی و استفاده از منابع موجود در کتابخانه و فیش برداری.

* استفاده از مجلات تخصصی مربوط به حقوق بین‌الملل و مقالات مرتبط.

* استفاده از اینترنت و مراجعه به سایت‌های معتبر حقوقی.

* مطالعه گزارش اساتید حقوق بین‌الملل مربوط به موضوع و پیگیری مطالب رسانه‌ها و روزنامه‌ها.

ب) روش تجزیه و تحلیل داده ها :

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق بررسی اطلاعات گردآوری شده مرتبط با موضوع و مقایسه آن با واقعیت موجود است و روش تحقیق در این پایان نامه توصیفی است گرچه در پاره‌ای از موضوعات روش تحلیلی نیز به کار خواهد رفت.

ج) روش عینی، توصیفی و تحلیلی

سازماندهی تحقیق

این تحقیق حاوی دو بخش و هر بخش دارای دو فصل می‌باشد: به منظور مطالعه تمام جوانب موضوع عملکرد کمیته‌های تحریم شورای امنیت لازم است تا ابتدا در بخش اول این رساله به بررسی اجمالی، رژیم تحریم‌های بین‌المللی بپردازیم. برای رسیدن به این هدف، در فصل اول مبانی، انواع و اهداف تحریم‌ها، در فصل دوم: مکانیزم‌های اجرایی تحریم‌های شورای امنیت، قطعنامه‌ها، کمیته‌های تحریم، و در نهایت در پایان فصل از موضوع حوزه اختیارات دولت‌ها در تحریم سخن به میان می‌آوریم.

نکته‌ی مهم که باید مدنظر داشت اینکه شرح کامل بخش اول شامل: ساختار شورای امنیت، قطعنامه‌ها، انواع تحریم‌های بین‌المللی، قطعنامه‌ها و تحریم‌های هوشمند، توضیح اجمالی در رابطه با کمیته تحریم‌ها امری الزامی و انکار نشدنی است؛ زیرا باید ابتدا یک پیش‌زمینه کامل و جامع از موضوع در ذهن خواننده شکل گیرد تا بتواند در بخش دوم به تحلیل درست مطالب پردازد و بتواند این موضوع را تمیز دهد.

حال در بخش دوم که وظیفه‌ی سنگین‌تری از این رساله را بار می‌کند در دو فصل به‌طور کلی ابتدا به جایگاه حقوقی کمیته تحریم و رویه شورای امنیت در ایجاد آن، نقش کمیته در تعلیق و خاتمه تحریم‌ها، تحریم‌های هوشمند و مروری بر تحریم‌های شورای امنیت پس از جنگ سرد، کمیته تحریم تشکیل شده بر مبنای قطعنامه‌های صادره در مورد القاعده و طالبان و استثنائات حقوق بشر دوستانه - که به دستور شورای امنیت تشکیل گردیده‌اند - می‌پردازیم.

نکته‌ی قابل ذکر اینکه در این رساله گرچه جای خالی مباحث زیادی - از جمله پرداختن به تک تک افراد وارد شده به لیست سیاه که در هر قطعنامه بیش از دهها نفر است - به نظر می‌رسد، ولی باید این را هم در نظر داشت که پرداختن به مطالب و گزارش‌های مذکور چه حجم وسیع و مدت زمان طولانی احتیاج دارد که هم از حجم مورد نظر رساله خارج می‌شود هم مدت زمان طولانی برای بررسی فنی و تخصصی گزارش‌ها لازم بود.

بخش اول: فرایند رژیم تحریم‌های بین‌المللی

مقدمه

سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ میلادی پس از انحلال جامعه ملل برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و به عنوان ابزاری برای نجات نسل‌های حال و آینده از بلاهای جنگ و ممنوعیت توسل به زور در روابط بین‌المللی به وجود آمد. که این وظیفه خطیر به موجب ماده ۲۴ منشور، به شورای امنیت واگذار شده است.

شورای امنیت سازمان ملل از تحریم‌ها و مجازات‌ها به عنوان ابزاری برای دفع تجاوز و بازگرداندن دموکراسی، حقوق بشر، تحت فشار قرار دادن رژیم‌های حامی فعالیت‌های تروریستی و به عنوان ابزاری قبل از مرحله برخورد نظامی استفاده می‌کند. شورای امنیت سازمان ملل در کارنامه عملکرد خود ۲۹ مورد اعمال تحریم نموده است. شورا در سال‌های اخیر به اعمال تحریم علیه بازیگران غیردولتی نیز اقدام کرده است، مانند خمرهای سرخ در کامبوج، اتحادیه ملی استقلال کامل در آنگولا و طالبان در افغانستان.^۱

اکثر این تحریم‌ها در دهه ۱۹۹۰ میلادی و بعد از جنگ سرد صورت گرفته است زیرا با پایان جنگ سرد شورای امنیت به نحو بی سابقه‌ای فعال شد و مواردی نظیر؛ نقض حقوق بشر، نبود نظام دموکراتیک، جنگ‌های داخلی و حتی فعالیت صلح آمیز هسته‌ای را بر طبق فصل هفتم منشور تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی دانسته است. ذکر این نکته مهم است که گرچه در تحریم‌ها عنصری از تنبیه وجود دارد، اما صرفاً به منظور ایجاد شرایط دشوار برای کشور مورد تحریم نبوده و در واقع هدف آن ایجاد تغییراتی در رفتار سیاسی دولت این کشور است. عده‌ای نیز مهمترین کارکرد تحریم را بازدارندگی می‌دانند.^۲

1- Cortright, David, Lopez, George A., Minear, Larry, & Weiss, Thomas G. (1998), **Toward More Human and Effective Sanctions Management: Enhancing the Capacity of the United Nations System**, The Thomas J. Watson Jr. Institute for International Studies.p10

۲- ظریف، محمد جواد، و میرزایی، سعید؛ "تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران"، "مجله سیاست خارجی"، (شماره ۱)، سال یازدهم، ۱۳۷۶، ص ۹۲